

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА

Кафедра географії, методики її навчання та туризму

Єрмаков В.В., Копилець Є.В.

Методичні рекомендації до
виконання практичних і самостійних робіт

з навчальної дисципліни

«Методика організації туристично-краєзнавчої роботи»

(заочної форми навчання)

підготовки здобувачів освітнього ступеня «магістр»

Галузь знань	01 Освіта/Педагогіка
Спеціальність / напрям підготовки	014.07 Середня освіта (Географія)
Освітньо-професійна програма	Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Географія)»

Полтава 2023 рік

УДК 338.48:908(072.8)
М54

Єрмаков В.В., Копилець Є.В. Методичні рекомендації до виконання практичних і самостійних робіт з дисципліни «Методика організації туристично-краєзнавчої роботи» здобувачами вищої освіти заочної форми навчання за освітньою програмою «Середня освіта (Географія)» другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія). Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023. 12 с.

*Рекомендовано до друку вченою радою
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
(протокол № 12 від 05.06.2023 року)*

Рецензенти:

Логвин М. М., кандидат географічних наук, доцент кафедри туристичного та готельного бізнесу, ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».

Мокляк В. М., доктор педагогічних наук, завідувач кафедри загальної педагогіки та андрагогіки ПНПУ імені В. Г. Короленка

Методичні рекомендації містять розробки практичних і самостійних завдань з навчальної дисципліни «Методика організації туристично-краєзнавчої роботи», які допомагають студентам успішно засвоїти теми програми дисципліни.

ПЕРЕДМОВА

Вагоме місце у підготовці сучасного вчителя географії належить оволодінню ним навичками організації позакласної роботи з предмету, які спрямовані на поглиблене вивчення певних наукових проблем або окремих територій. Значні можливості для цього відкриваються при організації і проведенні туристично-краєзнавчої діяльності з учнівською молоддю, яка органічно поєднує в собі навчальну та патріотично-виховну роботу.

Метою вивчення дисципліни «Методика організації туристично-краєзнавчої роботи» є формування системи знань про особливості організації туристично-краєзнавчої роботи з учнівською молоддю та оволодіння навичками її проведення.

У процесі вивчення дисципліни студенти отримують знання з основних напрямків краєзнавчо-туристичної роботи, видів та форм краєзнавчо-туристичної роботи, змісту та особливостей застосування основних методів та прийомів туристично-краєзнавчої роботи.

Формуються вміння застосовувати методику проведення географічних та історико-культурних досліджень свого краю для потреб туристично-краєзнавчої роботи, організувати та проводити активні форми туристично-краєзнавчої діяльності (туристські походи, екскурсії, експедиції).

Методичні рекомендації містять розробки практичних і самостійних завдань з навчальної дисципліни «Методика організації туристично-краєзнавчої роботи», які допомагають студентам успішно засвоїти програмний матеріал дисципліни. В кінці наводиться список рекомендованих джерел інформації для ознайомлення та поглибленого вивчення окремих питань курсу.

Змістовий модуль 1. «МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИРОДИ І ГОСПОДАРСТВА РІДНОГО КРАЮ».

Практичне заняття № 1.

Тема 1. Краєзнавство у системі навчально-виховної роботи школи.

Мета: Ознайомитися з основними формами туристсько-краєзнавчої роботи з учнівською молоддю, розглянути основні етапи та психолого-педагогічні вимоги до її проведення.

Обладнання: схема структури краєзнавства, краєзнавчі атласи і карти рідного краю.

Питання для обговорення:

1. Краєзнавство у системі шкільної роботи.
2. Методи краєзнавчо-туристських досліджень.
3. Виховне значення краєзнавчої роботи.
4. Основні форми туристично-краєзнавчої роботи.
5. Етапи проведення туристично-краєзнавчої роботи.

Завдання для практичної роботи:

Завдання 1. Використовуючи тексти лекцій і додаткову рекомендовану літературу, заповнити таблицю «Основні форми туристично-краєзнавчої роботи з учнівською молоддю»

Таблиця 1.

№	Форма туристично-краєзнавчої роботи з учнівською молоддю	Коротка характеристика
1.		
2.		
3.		

Завдання 2. На основі розглянутих питань заняття заповнити таблицю «Етапи проведення краєзнавчо-туристичної роботи»

Таблиця 2.

№	Етапи проведення краєзнавчо-туристичної роботи	Основний зміст етапів
1.		
2.		
3.		

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Підготувати реферативну доповідь про структуру і напрямки діяльності Полтавського обласного центру національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді [<https://poltavatourcenter.pl.ua/>]. Завдання виконати за наступним орієнтовним планом: а) повна назва і рік створення закладу,

адреса; б) основні структурні підрозділи; в) історія створення і розвитку закладу; г) сучасні напрямки роботи і перспективи діяльності.

Завдання 2. Охарактеризувати основні методи краєзнавчих досліджень. Результати оформити у вигляді таблиці.

Таблиця 3

Метод	Зміст методу	Область застосування

Практичне заняття № 2.

Тема: Методика дослідження природи своєї місцевості, соціально-економічного життя краю.

Мета: Вивчити методику досліджень природних компонентів та природних комплексів своєї місцевості, соціально-економічних об'єктів своєї місцевості; ознайомитися з методикою екологічного виховання під час досліджень природи рідного краю.

Обладнання: фізична карта України, кліматична карта України, карта ґрунтів України, економічна карта України, топографічна карта Полтавської області, фізико-географічні карти Полтавщини.

Питання для обговорення:

1. Методика проведення геологічних та геоморфологічних досліджень свого краю.
2. Методика метеорологічних досліджень своєї місцевості.
3. Методика гідрологічних досліджень своєї місцевості.
4. Методика дослідження ґрунтового покриву рідного краю, геоботанічних, зоогеографічних досліджень своєї місцевості.
5. Методика проведення комплексних фізико-географічних досліджень своєї місцевості.
6. Екологічне виховання під час проведення досліджень природи рідного краю.
7. Методика вивчення промислового підприємства, сільськогосподарського підприємства.
8. Методики вивчення населення, населених пунктів свого краю.
9. Топонімічні дослідження.
10. Методика вивчення транспорту.
11. Методика комплексної економіко-географічної характеристики своєї місцевості.

Завдання для практичної роботи:

Завдання 1. Скласти коротку гідрологічну характеристику однієї з річок своєї місцевості за типовим планом.

Завдання 2. Користуючись додатковими матеріалами, скласти характеристику промислового підприємства свого краю за типовим планом. Результати характеристики оформити у вигляді таблиці.

Таблиця 4

Пункти плану характеристики	Зміст пунктів плану
1.	
2.	
3.	

Завдання для самостійної роботи.

Завдання 1. На основі вивчення навчальних матеріалів, аналізу шкільних навчальних програм та підручників показати можливості застосування екскурсій на природу при вивченні різних тем шкільного курсу фізичної географії. Результати оформити у вигляді таблиці.

Таблиця 5

Клас	Предмет і тема	Тематика екскурсії та її місце у структурі вивчення теми

Завдання 2. Скласти план навчальної екскурсії на промислове підприємство. Показати усі організаційні етапи проведення екскурсії.

Змістовий модуль 2. «ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЗАКЛАСНОЇ КРАЄЗНАВЧО-ТУРИСТИЧНОЇ РОБОТИ».

Практичне заняття № 3.

Тема: Організація позакласної туристично-краєзнавчої роботи.

Мета: Вивчити основні форми організації позакласної роботи, з'ясувати особливості роботи географо-краєзнавчого гуртка, ознайомитися з вимогами з організації та діяльності шкільних краєзнавчих музеїв, систематизувати знання про позакласні краєзнавчі заходи. Вивчити основні документи, які стосуються організації туристичної роботи. З'ясувати обов'язки організаторів та членів туристського походу. Вивчити методику організації туристського походу.

Обладнання: навчальні посібники з географічного, туристичного краєзнавства, спортивного туризму, зразки програм роботи географічного гуртка, нормативні

документи щодо проведення походів, екскурсій, топографічні карти Полтавської області, зразки схем туристичних маршрутів.

Питання для обговорення в групі:

1. Завдання та форми організації позакласної краєзнавчої роботи з географії.
2. Організація роботи географічного краєзнавчого гуртка.
3. Основні напрями роботи шкільних краєзнавчих музеїв.
4. Різноманітність краєзнавчих позакласних заходів у сучасній школі (за матеріалами періодичних видань).
5. Правила проведення туристичних походів, експедицій, екскурсій.
6. Підготовка туристського походу. Розподіл обов'язків у групі.
7. Топографічна підготовка туриста. Орієнтування на місцевості.
8. Спорядження для багатоденних подорожей. Організація харчування.
9. Безпека туристичного походу. Гігієна туриста. Медична допомога.

Завдання для практичної роботи:

Завдання 1. Систематизувати знання про основні види екскурсій, заповнивши таблицю.

Таблиця 6

Види екскурсій	Основні особливості

Завдання 2. Розташувати у правильному порядку підписи під зображеннями різних типів вогнищ ("курінь"; "колодязь"; "тайгове"; "камін"; "полінезійське"; "зіркове"). Пояснити письмово особливості кожного з цих типів (Рис. 1).

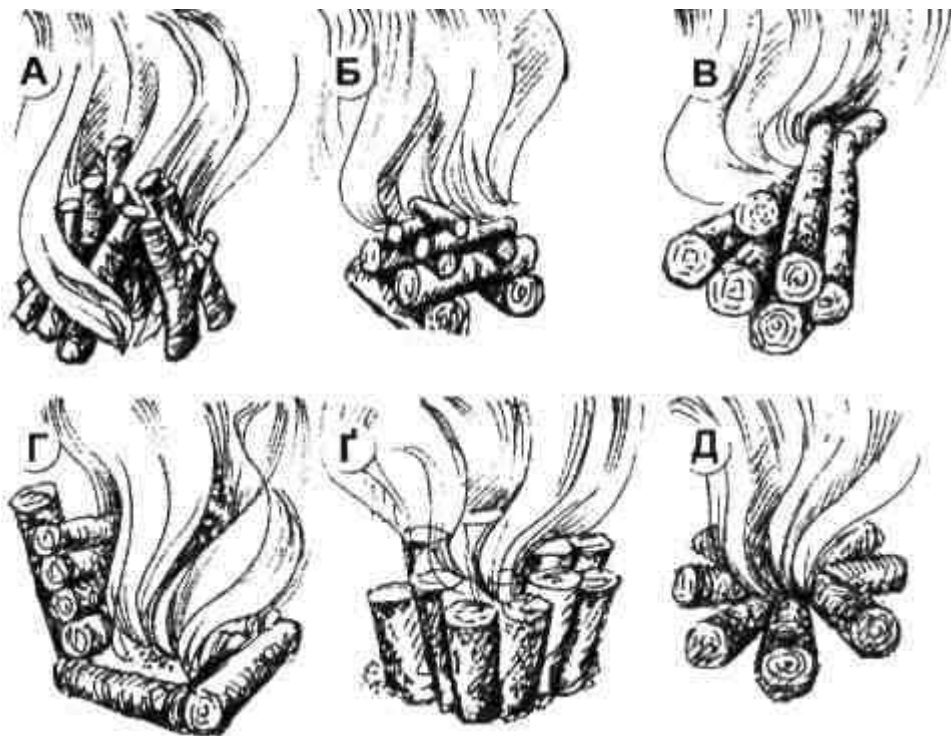

Рис. 1. Зразки типів багать

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Охарактеризувати основні види наочності для експозиції шкільного краєзнавчого музею.

Завдання 2. Розробити план проведення краєзнавчого позакласного заходу (на вибір).

Список літератури (розширений):

Основна:

1. Грабовський Ю.А. Спортивний туризм. Навчальний посібник. / Ю.А. Грабовський, О.В. Скалій, Т.В. Скалій. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. – 304 с.

2. Крачило М. П. Краєзнавство і туризм / М.П. Крачило. – К.: «Вища школа», 1994. – 184 с.

3. Колотуха О.В. Організація краєзнавчо-туристської діяльності / О.В. Колотуха, Н.І. Щербатюк. – Кіровоград: ПП «Центр оперативної поліграфії «Авангард», 2012. – 186 с.

4. Костриця М. Ю. Практикум з географічного краєзнавства / М.Ю. Костриця. – К.: Радянська школа. – 1979. – 160 с.

5. Костриця М. Ю. Туристсько-краєзнавча робота в школі / М.Ю. Костриця. – К.: Радянська школа, 1985. – 128 с.

6. Костриця М.Ю. Шкільна краєзнавчо-туристична робота / М.Ю. Костриця, В.В. Обозний. – К.: «Вища школа», 1995. – 167 с.

7. Обозний В.В. Краєзнавство: Навч. посібник-практикум. – Вид. 2-ге, доп. – К.: Науковий світ, 2004. – 240 с.

8. Пангелов Б.П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: Навч. посіб. / Б.П. Пангелов. – К.: Академвидав, 2010. – 248 с.

9. Прокопчук В.С. Шкільне краєзнавство: Навчальний посібник / В.С. Прокопчук. – К.: Кондор, 2011. – 338 с.

10. Чеховська Л.Я. Основи краєзнавчо-туристичної діяльності: Навч. посіб./ Л.Я. Чеховська, Р.Р. Сіренко. – Львів : Вид-й центр АНУ імені І. Франка, 2007. – 172 с.

Додаткова:

1. Арсененко І.А. Наукове обґрунтування класифікації туристсько-екскурсійної діяльності / І.А. Арсененко // Туризм і краєзнавство: Зб. наук. праць: [Дод. до «Гуманітарного вісника ДВ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»]]. – Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2012. – С. 17–20.

2. Антологія краєзнавства Полтавщини / За ред. Матвієнка П.І. – Полтава: АСМІ, 2002. – 314 с.

4. Булава Л. М. Географія Полтавської області / Л.М. Булава. – Полтава, ПОПОПІ, 1996.

5. Булава Л.М. Географія своєї області. Полтавщина. Методичний посібник до краєзнавчого атласу / Л.М. Булава. – Полтава: Оріяна, 2004. – 28 с.
6. Бугрій В. С. Шкільне краєзнавство в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : монографія – Суми: Вид-во «МакДен», 2011. – 340 с.
7. Булава Л.М. Рідний край. Географія та краєзнавство. Полтавщина. Навчальний посібник для учнів п'ятого класу / Л.М. Булава. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 1999. – 96 с.
8. Ганнопольський В.І. Уроки туризму / В.І Ганнопольський. – К.: Редакції загальнопедагогічних газет (Краєзнавство.Географія.Туризм), 2004. – 128 с.
9. Географічне краєзнавство: сучасний стан і перспективи. – Житомир: Льонок, 1992. – 88 с.
10. Географія і фенологічні спостереження в школі / Під ред. Откаленка М.А. – К.: Радянська школа, 1975. – 95 с.
11. Геренчук К.І. Польові географічні дослідження / К.І. Геренчук, Е.М. Раковська, О.Г. Топчієв. – К.: Вища школа, 1975. – 246 с.
12. Гетьман В. Основні проблеми і завдання розвитку екотуризму в національних природних парках і біосферних заповідниках України / В. Гетьман // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2002. – № 35 – С. 4-8.
13. Деміденко О.Я. Основи краєзнавства / Деміденко О.Я., Іонова О.М., Кузнецова В.І. – К., 2001. – 321 с.
14. Джаман М.О., Єрмаков В.В., Смирнова В.Г. Суспільно-географічні процеси на території Полтавського історико-географічного краю у період формування індустріального суспільства: Монографія / Під ред. Академіка АЕН України М.О. Джамана. – Полтава: ПУЕТ, 2012. – 223 с.
15. Еталони природи Полтавщини / О.М. Байрак, М.І. Проскурня, Н.О. Стецюк та ін. – Полтава: Верстка, 2003. – 212 с.
16. Жванко Л.М. Краєзнавство: Конспект лекцій / Л.М. Жванко. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 163 с.
17. Закалюжний В.М. Полтавська область. Геолого-географічний нарис: Навч. посібник / В.М. Закалюжний, Г.Ф. Джурка. – Полтава, 2000. – 130 с.
18. Заянчковський І.П. Живі барометри, компаси, сейсмографи / І.П. Заянчковський. [Пер. з рос.]. – К.: Веселка, 1986. – 191 с.
19. Збірник методичних розробок Полтавського центру туризму і краєзнавства учнівської молоді за 1994 рік. – Полтава: Криниця. – 1994. – 123 с.
20. Інструкція щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю; Інструкція щодо організації та проведення туристських спортивних походів з учнівською та студентською молоддю; Положення про туристські маршрутно-кваліфікаційні комісії навчальних закладів (наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження нормативно-правових актів, які регламентують порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи» від 02.10.2014 № 1124, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 27.10.2014 за №1341/261178)

21. Колотуха О.В. Географія дитячо-юнацького туризму в Україні: Навчальний посібник / О.В. Колотуха. – К.: Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, 2008. – 278 с.
22. Колотуха О.В. Ресурсний потенціал дитячо-юнацького туризму в Україні / О.В. Колотуха. – К.: Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, 2005. – 116 с.
23. Копилець Є. Географічне краєзнавство у чинних навчальних програмах із позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку / Є. Копилець // Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, 4–5 квітня 2019 року. – Кропивницький: ЛА НАУ, 2019. – С. 293–299.
24. Копилець Є.В. Екологічне виховання у роботі учнівських туристсько-краєзнавчих об'єднань географічного спрямування / Є.В. Копилець // Географія та основи економіки в школі. – 2007. – № 7. – С. 32-35.
25. Копилець Є.В. Екологічне виховання в туристському поході / Є.В. Копилець // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2011. – № 32. – С. 3-7.
26. Копилець Є. До проблеми створення шкільного географічного музею / Є. Копилець // Музейна педагогіка в науковій освіті: Збірник тез доповідей учасників I Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28 листопада 2019 р., м. Київ. – Біла Церква: Вид-во «Авторитет» ФОП Курбанова Ю. В., 2019. – С. 207–211.
27. Корнєєв О.В. Методика шкільного географічного краєзнавства. – Х.: Вид. гр. «Основа», 2007. – 144 с.
28. Кравчук О.П. Передумови та реалії формування краєзнавчої компетентності в учнів старшої школи / О.П. Кравчук // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2016. – №11. – С. 69-73.
29. Крачило М.П. Географія: практичні заняття на місцевості / М.П. Крачило, В.С. Серебряй. – К.: Вид. дім «Шкільний світ»: Вид. Л. Галіцина, 2006. – 128 с.
30. Кузьма-Качур М.І. Основи краєзнавства: Навч. посібн. / М.І. Кузьма-Качур, М.В. Горват. – К.: Видавництво Ліра-К, 2017. – 256 с.
31. Методика викладання географії Полтавщини/ Л.М.Булава, О.М.Мащенко, Л.М.Кушнір та інші. – Полтава: ПДП – ПОППОП, 1994. – 138 с.
32. Наровлянський О.Д. Шкільний туризм / О.Д. Наровлянський, М.Д. Наровлянська, В.О. Пустовойт. – К.: Шкільний світ, 2009. – 128 с.
33. Обозний В.В. Краєзнавство / В.В. Обозний. – К.: ТОВ «Міжнародна фінансова агенція», 1997. – 265 с.
34. Олійник Я.Б. Теоретичні основи туризмології: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Я.Б. Олійник, А.В. Степаненко. – К.: Ніка-центр, 2005. – 316 с.
35. Олішевська Ю.А. Шкільне географічне краєзнавство. Навчальний посібник. - К.: «ФО-П Кравченко», 2020. – 175 с.
36. Освітньо-виховна роль заповідних територій // Роль регіональних ландшафтних парків як навчально-виховних центрів. – Полтава: Верстка, 2002. – С. 87-150.

37. Основи спостережень за станом довкілля / За ред. С.М. Панченка, Л.В. Тихенко. – Суми: Університетська книга, 2013. – 352 с.
38. Перелік класифікованих туристських спортивних маршрутів України // Спортивний туризм. – 2002. - №2. – С. 10-38.
39. Поліхун Н.І. Як стати дослідником / Н.І. Поліхун. – Вид. 2-ге, доп. – К.: ТОВ «Праймдрук», 2012. – 224 с.
40. Полтавська область: Географічний атлас: Моя мала Батьківщина / М-во освіти і науки України, Полтав. держ. пед. ун-т імені В.Г. Короленка; [голова ред. кол. Л.М. Булава; відп.ред. Т.В. Погурельська]. – К.: ТОВ «Видавництво «Мапа», 2004. – 20 с.
41. Полтавщина: Природа. Традиції. Культура .Фотоальбом. – Полтава: Оріяна, 2007. – 104 с.
42. Правила змагань зі спортивного туризму затверджені Міністерством молоді та спорту України 15.04.2021 року за номером 11/5.3/21. URL: <https://drive.google.com/file/d/14qzoXJe4mgsBgxFzk3aQU5aoPzYJzRje/view>
43. Регіональна екомережа Полтавщини / Байрак О.М., Стецюк Н.О., Слюсар М.В. та ін. – Полтава: Верстка, 2010. – 214 с.
44. Рєпніна В. Краєзнавчо-пошукова діяльність у позашкільному закладі / В. Рєпніна. // Географія та основи економіки в школі. – 2000. - №1. – С. 34-35.
45. Роль заповідних територій в екологічній освіті і вихованні. – Полтава – Лучки: Верстка, 2003. – 123с.
46. Савчук Р.І. Загальне землезнавство з основами краєзнавства: практикум: Навч. посібник / Роман Савчук. – Суми: Університетська книга, 2013. – 183 с.
47. Слівіна А. Ресурси Інтернету для туристів / А. Слівіна. // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2007. – № 44. – С. 3-6.
48. Туристсько-краєзнавча робота у вищому педагогічному навчальному закладі: організаційні та методичні аспекти: Навч. посібник / Тімець О.В., Серебряй В.С., Грабовський Ю.А., Шипко А.Л. – Умань: Візаві, 2006. – 237 с.
49. Щур Ю.В. Спортивно-оздоровчий туризм: навч. посібник / Ю.В. Щур. – К.: ТОВ «Альтерпрес», 2003. – 230 с.

Інформаційні ресурси:

1. <https://geo-teacher.at.ua/index/0-59> – Я іду на урок географії. Позакласна робота з географії. Методичні матеріали.
2. <https://vseosvita.ua/library/turistsko-kraeznavca-robota-v-konteksti-dialnosti-sucasnogo-zakladu-osviti-1938.html> – Туристсько-краєзнавча робота в сучасному закладі освіти.
3. <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-z-organizaci-turistsko-kraeznavcho-roboti-v-zakladah-zagalno-seredno-osviti-ta-zakladah-pozashkilno-osviti-7546.html> – Методичні рекомендації з організації туристсько-краєзнавчої роботи в закладах освіти.
4. <http://ruraltourism.com.ua/index2.php?a=oblastmap&id=53> Полтавська область. Туристична карта.

5. http://www.ukrtourism.com/UserFiles/Image/Maps/oblast/poltava_obl.jpg. – УкрТуризм. Український туристичний портал (Туристична карта Полтавської області з пам'ятками).
6. <https://www.poltavaculture.gov.ua/uk/diialnist/plany-roboty>. – Департамент культури і туризму Полтавської обласної державної адміністрації. Туристичні маршрути
7. <https://tourlib.net/ua.htm> – Все про туризм (Туристична бібліотека)
8. <http://www.geograf.com.ua/geoinfocentre/23-countries-styding-tourism/292-ref19951102> – Полтавська область: туристичний паспорт.
9. <https://patriotua.org/>. – Український державний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді.
10. <https://www.poltavatourcenter.pl.ua> – Комунальний заклад Полтавський обласний центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді.
11. <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/navchalni-programi/turistsko-krayeznavchiy-napryam/>. – Інститут модернізації змісту освіти: Навчальні програми з позашкільної освіти (туристсько-краєзнавчий напрям).
12. <https://library.pl.ua> – Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека імені І.П. Котляревського.
13. <http://nsku.org.ua/> – Національна спілка краєзнавців України.
14. <https://www.fstu.com.ua/> – Федерація спортивного туризму України.
15. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi> – МОН України. Загальна середня освіта. Освітні програми.